

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ І ВИКЛИКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджено проблему економічного аналізу в умовах глобалізації економіки. Здійснено спробу з'ясувати відповідність мети, завдань та змісту економічного аналізу як сучасної науки.

Ключові слова

Економічний аналіз, глобалізація, глобальна економіка, причини, наслідки, життєздатність, адаптація, керованість, обґрунтування управлінських рішень, фактори, результати, конкурентоспроможність, індекс глобалізації, глобалізація фахової підготовки.

Глобальна фінансова криза, що розгортається сьогодні з небаченими раніше і важкопрогнозованими масштабами, темпами і наслідками як ніколи актуалізує необхідність дослідження генезису глобалізаційних процесів, їх економічної природи, а також перспектив щодо керованості та адаптивності до умов їх протікання.

Особливої уваги заслуговує проблема відповідності економічного аналізу як засобу оцінки стану економічних об'єктів, інструмента забезпечення їх життєздатності та підвищення ефективності функціонування його меті, місії та ролі у процесі управління незалежно від рівня об'єкта, щодо якого він застосовується. Дослідження щодо доцільності перегляду завдань та змісту економічного аналізу як системи наукових знань відповідно до глобальних змін економічного середовища і є метою цієї статті. У науковій літературі під таким кутом зору ця проблема не ставилась і розглядалась. Проте щодо деякої невідповідності назви дисципліни (а не науки) велась полеміка, зокрема між академіком М. Г. Чумаченком та професором Є. В. Мнихом.

Проблема економічного аналізу в глобальній економіці має принаймні такі найважливіші аспекти:

- економічний аналіз є засобом моніторингу і оцінки перебігу світових економічних процесів і відслідковування глобальних економічних тенденцій;
- методологія економічного аналізу повинна забезпечувати діагностику причин і факторів виявлених змін, прогнозування наслідків розвитку економічних явищ і процесів, а також на альтернативній основі обґрунтування вибору оптимального сценарію їх перебігу;
- результати аналітичних

досліджень економічної ситуації повинні бути покладені в основу розробки системи заходів, спрямованих на забезпечення керованості процесів та оцінки ефективності управління ними;

- економічний аналіз слід розглядати як засіб пошуку слабких і сильних місць (переваг), забезпечення збереження і зміцнення конкурентних позицій об'єкта у зовнішньому глобальному середовищі;
- уніфікацію і стандартизацію методик та процедур економічного аналізу, аналітичну професійну організацію, сертифікацію та професійний розвиток.

Історично склалося так, що макроекономічні процеси певною мірою "випали" з поля зору галузі знань, яка оформилась під загальною назвою "Економічний аналіз". Сформульовані економічним аналізом визначення власної мети, сутності, предмета та завдань, а також типологія його видів не заперечують, а скоріше залишають простір для доповнення її змісту дослідженнями на мезо- і макрорівні. Заслуговує на особливу увагу і характерна риса предмета економічного аналізу – дослідження причинно-наслідкових зв'язків економічних явищ і процесів. Тобто, у теоретичних основах економічного аналізу задекларовано підхід щодо сфери дослідження явищ і процесів економічного характеру, крім того, констатується, що об'єктом економічного аналізу можуть виступати як економічна система вищого порядку, так і окремо взятий суб'єкт господарювання, його напрямки діяльності, підрозділи, функції тощо.

Проте висвітлення методики економічного аналізу здійснюється в рамках діяльності окремо взятого

суб'єкта господарювання. А дослідження економічних процесів на рівні регіону, галузі, держави в цілому, міжнародних та світових економічних процесів відбувалося переважно у межах статистики, теоретико-економічного аналізу (економічна теорія, макроекономіка) та міжнародної економіки. Значною мірою такий підхід виправдовувався наслідками "поділу праці" з часів замкнутої командної економіки в умовах, коли на діяльність суб'єкта господарювання не поширювались ринкові фактори і механізми господарювання, не існувало як такої конкуренції, зовнішня економічна діяльність була нетиповим явищем.

За два останніх десятиліття економічна ситуація змінилася докорінно, діяльність жодного економічного суб'єкта не є ізольованою і незалежною від зміни глобального економічного середовища, а тому ігнорувати такі тенденції, не вживати відповідних заходів означає втратити контроль над діяльністю і важелі будь-якого впливу на об'єкт управління.

Економічна глобалізація – ключовий процес розвитку світової економіки кінця ХХ – початку ХХІ ст., наслідком якого стала нова якість економічних зв'язків, що дозволяє називати глобальну економіку принципово новим явищем, яке не мало аналогів в економічній історії [2].

У сучасних дискусіях щодо генезису, природи і перспектив глобалізму та глобалізації серед усіх підходів домінуючим є економічний, або ринковий підхід. Він трактує глобалізацію як наслідок розвитку світових ринків товарів, послуг, капіталу, праці, інформації, менеджменту.

Основними ознаками процесу глобалізації є:

- посилення взаємозалежності національних економік та їхнє взаємопроникнення, а також формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами;
- зростання взаємопов'язаності національних фінансово-економічних систем;
- обмеження можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики;
- розширення масштабів обміну та інтенсифікація процесів руху товарів, капіталів, трудових ресурсів;
- створення інституцій міждержавного, міжнародного регулювання глобальних проблем;
- тяжіння світової економіки до застосування єдиних стандартів, цінностей, принципів функціонування.

Під глобалізацією світового господарства розуміють процес посилення взаємозв'язку національних економік країн світу, що знаходить своє вираження в утворенні світового ринку товарів і послуг, фінансів; становленні глобального інформаційного простору, перетворенні знання в основний елемент суспільного багатства, виході бізнесу за національні кордони через формування ТНК, впровадженні та домінуванні в повсякденній практиці міжнародних відносин і внутрішньополітичного життя народів принципово нових і універсальних ліберально-демократичних цінностей тощо. На засадах новітніх технологій формується домінуюча глобальна інфраструктура, прийнятна для деяких економічних суб'єктів і набагато менш дружня стосовно до інших [1].

Глобалізація набуває різного значення залежно від того, чи йдеться про окрему компанію, галузь, країну, чи про світове господарство.

Для окремого підприємства (компанії) глобалізація

полягає у забезпеченні виживання, збереженні і завоюванні нових конкурентних позицій і визначається тим, наскільки вона розширила географію надходження своїх доходів і в яких масштабах і пропорціях розподілила свої активи у різних країнах, а також тим, наскільки вона залучена до експорту капіталу, товарів та ноу-хау через структури, що їй належать.

Ч. Морісон у своїй концепції глобалізації мікрорівню відводить особливу роль. На його погляд, економічна глобалізація – це особлива довгострокова стратегія корпорацій, що спрямована на подолання обмежень, пов'язаних із національними кордонами і національними економіками. Вона здійснюється, головним чином, шляхом переносу виробництва в інші країни, розширення ринків збуту і швидкого електронного обігу фінансових ресурсів. Очевидно, що завдяки реалізації цієї стратегії корпорації досягають таких результатів:

- перетворюються в глобальні структури;
- виходять з-під контролю національних держав;
- починають контролювати економіку країн перебування;
- використовують силу своїх держав для подальшої експансії;
- взаємодіючи між собою, створюють автономну "нову глобальну економіку", а на її базі новий світопорядок – глобалізм.

На рівні галузі глобалізація визначається тим, наскільки конкурентоспроможність компанії всередині галузі в даній країні взаємопов'язана з її конкурентоспроможністю в іншій країні. Чим більше глобалізована галузь промисловості, тим більше переваг отримує компанія від внесеної технології, виробничого процесу, фабричної марки. Глобалізовані галузі промисловості мають тенденцію домінувати на кожному ринку одним і тим самим набором глобальних компаній, які координують між собою стратегічні дії в усіх країнах своєї активності.

Глобалізація на рівні окремої країни характеризується ступенем взаємозв'язку її економіки зі світовою економікою в цілому. Незважаючи на зростання глобалізації світової економіки, не всі країни в однаковій мірі інтегровані до неї. Існують декілька головних показників, що визначають ступінь інтегрованості економік різних держав у глобальну економіку, серед яких:

- співвідношення зовнішньоторговельного обороту і ВВП;
- прямі іноземні інвестиції (ПІІ), які спрямовуються в економіку країни і з країни, та портфельні інвестиції;
- потік платежів роялті в країну та з країни, що пов'язані з переданням технологій.

Глобалізація на світовому рівні визначається економічними взаємозв'язками між країнами, які зростають та відбиваються на зустрічних потоках товарів, послуг, капіталу та ноу-хау, що постійно збільшуються. З одного боку, через розповсюдження інновацій у сфері технологій і менеджменту, активний обмін товарами, послугами, інвестиціями вона сприяє підвищенню ефективності функціонування національних економік, а з іншого – посилює нерівномірність, асинхронність та диспропорційність розвитку.

Глобалізація – це об'єктивний процес, який має як прогресивні наслідки, так і негативні. До позитивних можна віднести: поширення нових інформаційних

технологій та пов'язаних з ними переваг (скорочення часу і витрат на трансакції, поліпшення умов праці та життя); перехід на ресурсозаощаджуючі технології; посилення уваги до важливих проблем людства та інші.

До негативних наслідків глобалізації належить: посилення нерівномірності розвитку країн світу; нав'язування сильними країнами своєї волі, нераціональної структури господарства, політичної та економічної залежності.

Саме тому глобалізація як суперечливий процес потребує регулювання на національному та міждержавному рівнях [7].

Багаторівнева структурізація моделі відтворення світу як сукупності взаємопов'язаних регіонів, а головне, обрання варіантів управлінських рішень за результатами перебору альтернативних сценаріїв розвитку надійно увійшли до методичного арсеналу розробників моделей і стратегій глобального і регіонального розвитку і використовувалися зокрема при розробці значного класу економічних і макроекономічних моделей останніх десятиліть. Серед них слід назвати моделі ООН В. Леонтьєва "майбутнє світової економіки", Л. Клейна "УОРТОН", моделі японського центру економічних досліджень, моделі ЮНКТАД та інші, Департаменту ООН з міжнародних, економічних і соціальних питань, періодичні моделі ОЕСР, "Чейз Манхеттен Бенк", Світового банку тощо.

Сьогодні ці моделі і розробки є важливим інструментом аналізу і формування регіональної і світової політики не тільки в галузі економічних, але й більш широких міжнародних питань. [3]

Певного поширення набула й така точка зору, що глобальної економіки на сьогодні не існує: має місце господарська система, в якій економічний і соціальний розвиток більшої частини людства знаходиться в жорсткій залежності від прогресу постіндустріального світу і від його можливості впливати на події в решті регіонів планети.

В умовах стрімкої глобалізації чи не найважливішим об'єктом економічної науки (і економічного аналізу зокрема) стає світове господарство — сукупність національних економік та їх господарських відносин.

Протягом останніх десятиліть минулого сторіччя значної популярності набув світ-системний аналіз (світ-системний підхід), основоположником якого є американський економіст, історик і соціолог Іммануель Валлерстайн. З його точки зору, вихідною одиницею для аналізу процесів диференціації, інтеграції та соціальної еволюції є не окреме суспільство, а світова (глобальна) соціальна система, або світ-система, тобто «система, яка сама є світом» [7].

Сучасна економіка України повинна розглядатися як невід'ємна частка світової економічної системи. Водночас слід враховувати, що ситуація у світовій економіці стрімко змінюється, поглиблюються процеси регіоналізації і глобалізації, відбувається транснаціоналізація продуктивних сил і капіталів, утверджується інноваційна модель економічного розвитку. Однією з найскладніших проблем зовнішньоекономічної стратегії України є підтримання правильного співвідношення різних векторів міжнародного співробітництва [4].

Комплексна оцінка включення країни в процеси глобалізації здійснюється за допомогою індексів глобалізації.

31 жовтня 2007 року Всесвітній економічний форум (ВЕФ, незалежна і неприбуткова міжнародна

організація, створена 1971-го у Женеві з метою поліпшення стану світової економіки) представив до уваги світової спільноти Звіт про глобальну конкурентоспроможність 2007—2008.

У звіті представлені два індекси, на основі яких складають рейтинги країн, — індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) і індекс конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index, BCI). І в тому, і в іншому наша країна не виблискує — відповідно 73-тє і 81-ше місце.

За індексом глобальної конкурентоспроможності у 2007 р. Україна перебувала на 73-й позиції, спустившись на чотири сходинки порівняно з попереднім роком.

Перелік конкурентних переваг економіки України, на жаль, дуже короткий і містить лише 18 пунктів. Назвемо деякі з них: якість залізничної інфраструктури (31-ше місце), державний борг (17-те), якість початкової освіти (49-те), доступ до вищої освіти (17-те), якість математичної і природничо-наукової освіти (44-те), якість освітньої системи (47-ме), практика наймання і звільнення (16-те), витрати на звільнення персоналу (17-те), відношення продуктивності праці до заробітної плати (26-те), участь жінок у трудовій діяльності (26-те), контроль за міжнародною дистрибуцією (46-те місце), здатність до інновацій (40-ве).

Водночас перелік недоліків економіки України включає аж 92 позиції. Серед них — інфляція (106-те місце), торгові бар'єри (123-тє), податковий тягар (123-тє), обмеження на рух капіталу (102-ге), ефективність антимонопольної політики (98-ме), якість автомобільних доріг (116-те), якість авіаційної інфраструктури (116-те), професіоналізм керівників вищої ланки (102-ге), «відплив мізків» (93-тє), темпи поширення туберкульозу (86-те) і ВІЛ-інфекції (104-те), середня тривалість життя (89-те).

Найнижчий результат (115-те місце) — у категорії «якість інституцій». Проблеми для нашої країни аспекти — етична поведінка компаній (128-ме місце), захист прав власності (118-те), у тому числі прав міноритарних власників (127-ме), прозорість ухвалення урядових рішень (119-те), дієвість аудиторських і бухгалтерських стандартів (118-те), незалежність судової системи (111-те), ефективність використання державного бюджету (111-те), захист прав інтелектуальної власності (108-ме), довіра суспільства до політиків (107-ме), тягар державного регулювання (104-те), ефективність корпоративного управління (101-ше), фаворитизм в ухваленні державних рішень (97-ме), організована злочинність (97-ме).

Індекс глобалізації дає можливість оцінити процеси глобалізації в різних країнах світу. Щороку складається рейтинговою компанією А. Т Кеарнеу та журналом Foreign Policy на основі 14 показників економічної, політичної, технологічної та соціальної інтеграції, згрупованих у чотири основні блоки:

- економічна інтеграція (обсяги міжнародної торгівлі, прямих іноземних інвестицій, портфельні інвестиції, дохід від інвестицій);
- персональні міжнародні контакти (дані про міжнародні поїздки та туризм, кількість міжнародних телефонних переговорів, поштових відправлень);
- розвиток глобальних технологій (кількість інтернет-провайдерів, користувачів Інтернету тощо);
- участь у глобальних політичних процесах (кількість міжнародних організацій і місій ООН, в яких країна

бере участь, кількість іноземних дипломатичних представництв тощо).

У 2007 році до рейтингу було включено 72 країни світу, на території яких проживає близько 90 % населення планети й економіки яких охоплюють понад 90% світового потенціалу. Україна посіла 43-тє місце, погіршивши свій минулорічний результат на чотири позиції. Результат України в розрізі окремих показників: участь у глобальних політичних процесах — 55-та позиція; розвиток глобальних технологій — 53-тя; персональні міжнародні контакти — 49-та; економічна інтеграція — 17-та.

За допомогою індексу глобалізації (KOF) здійснюється комплексне оцінювання включення країни до процесу глобалізації. Індекс складається Швейцарським інститутом дослідження бізнес-циклів (Цюріх, Швейцарія). Інтегральний показник глобалізації враховує три показники глобалізації — економічної, соціальної та політичної. В 2007 році до рейтингу було включено 122 країни світу. Індекс глобалізації для України становив 61,83, виходячи зі 100 максимально можливих балів. Із цим результатом наша країна опинилася на 50-й позиції в рейтингу. Результати України в розрізі показників: економічна глобалізація — 55,20 (75-тє місце), соціальна — 57,79 (48-тє місце) та політична глобалізація — 76,97 (39-тє місце). Для порівняння: в 2006 році індекс глобалізації України становив 61,13 [6].

За цих умов Україна має усвідомлювати найголовніші чинники глобалізації та ступінь їх впливу на економіку країни, повністю використовувати

конкурентні переваги та зміцнювати позиції в міжнародному поділі праці. Мова йде не про змагання України з провідними країнами, а проблема адаптації до економічного простору полягає у наближенні до показників країн, які є прикладом пристосування до глобальних змін.

Як зазначалося вище, глобалізація зумовлює тяжіння світової економіки до типізації, стандартизації та уніфікації діяльності. Підтвердженням цього є, зокрема, реалізація проекту агентства з міжнародного розвитку Сполучених Штатів Америки (USAID) та Корпорації CARANA «Глобальна бухгалтерська освіта», покликаної сприяти професійному та науковому розвитку бухгалтерської освіти в усьому світі з притаманними їй елементами сертифікації, професійного навчання, практичної підготовки та постійного професійного розвитку. На думку його авторів, координаторів та виконавців проект у сфері глобальної бухгалтерської освіти у першу чергу сприяє росту прозорості, підзвітності, етичних норм та професійних цінностей, досягненню прогресу у проведенні реформи економіки та інституційної інтеграції в глобальну економіку [5].

Як не прикро, але доводиться констатувати той факт, що на відміну від наших близьких за фахом колег бухгалтерів і аудиторів, аналітична діяльність виявилася поза увагою. Діяльність у сфері економічного аналізу не підлягає жодній регламентації, професійно не організована, відсутня налагоджена система професійного розвитку. А тому вважаємо за доцільне висунути дану проблему для подальшого розв'язання.